

Οι αρχές της βιοηθικής. Η οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Πριν τρία χρόνια στο εισαγωγικό μου άρθρο στο αφιέρωμα του περιοδικού *Επιστήμη και Κοινωνία* με τίτλο «Ηθική και βιοηθική» μιλούσα για ενηλικίωση και οικουμενικοποίηση της βιοηθικής, παρά το γεγονός ότι ακόμη δεν είχε παύσει εντελώς η αμφισβήτησή της. Είχε ήδη περάσει μια τριακονταετία από την ορολογική της καθιέρωση, μια τριακονταετία κατά την οποία σημειώθηκε μια πρωτοφανής για νεότευκτο φιλοσοφικό εγγενώς αλλά διεπιστημονικό ουσιαστικά κλάδο, βιβλιογραφική έκρηξη με σημαντικές εκδόσεις και άρθρα. Και σε διάλεξή μου στην Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης τον επόμενο χρόνο με θέμα «Βιοηθική και ανθρώπινα δικαιώματα» επιχείρησα να υποστηρίξω τη στενή συνάφεια της βιοηθικής, ως τόπου συνάντησης επιστημονικής προόδου και αξιών, με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είχαν ήδη αρχίσει να εκφράζονται έντονοι φόβοι ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα κινδύνευαν από την αλματώδη εξέλιξη και την αχαλίνωτη χρήση της βιοτεχνολογίας με ενδεχόμενες γενετικές παρεμβάσεις αλλοιωτικές της ανθρώπινης φύσης στην οποία δήθεν εδράζονται. Αποτελούσε ήδη πεποίθησή μου ότι με την εδραίωση της βιοηθικής ενισχυόταν σημαντικά ο σεβασμός των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Εντελώς πρόσφατα και οι δύο αυτές παλαιότερες επιστημάνσεις μου μοιάζουν να να δικαιώνονται με την «Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» που υιοθετήθηκε ακριβώς πριν από μια εβδομάδα (12 Οκτωβρίου) από τη Γενική Διάσκεψη της Ουνέσκο. Η Διακήρυξη αυτή σφραγίζει όχι μόνο την ηλικιακή αλλά και τη θεσμική πλέον ενηλικίωση της βιοηθικής, επικυρώνει την οικουμενικότητά της και στηρίζει και επίσημα τη διασύνδεσή της με τα ανθρώπινα δικαιώματα, ως λυδία λίθο και κριτήριο των αρχών της.

Μια διακήρυξη ωστόσο, έστω μια οικουμενική διακήρυξη, είναι οπωσδήποτε μια διακήρυξη, μία ανάμεσα στις τόσες άλλες (12) που έχει υιοθετήσει από την ίδρυσή του μέχρι τώρα ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ενωμένων Εθνών, γνωστός ως Ουνέσκο. Μια διακήρυξη είναι απλά ένας καταστατικός Χάρτης (charter), ένα πολιτικό μανιφέστο. Δεν έχει το δεσμευτικό χαρακτήρα μιας Σύμβασης ή μιας Οδηγίας.. Δεν στηρίζεται σε κάποια σαφή θεσμική ή ρυθμιστική βάση, αντλεί το κύρος της από την πρακτική στο πλαίσιο ενός Οργανισμού και έχει ηθικό και όχι ακόμη τουλάχιστον νομικό κύρος. Σκοπός της είναι να τονίσει τη σημασία που δίνει ο Οργανισμός αυτός στο θέμα που καλύπτεται από αυτή Διακήρυξη και στίς αρχές που πρέπει να οδηγούν την πράξη των Κρατών-μελών και του ίδιου του Οργανισμού. Οι διακηρύξεις ωστόσο αντιμετωπίζουν θέματα που έχουν οικουμενική σημασία και κάνουν τη διεθνή κοινή γνώμη να συνειδητοποιήσει πολλά κρίσιμα ζητήματα που δεν καλύπτονται ακόμη από διεθνείς ρυθμίσεις. Διαφορετικά από τις δεσμευτικές Συμβάσεις, οι διακηρύξεις υιοθετούνται ομόφωνα αλλά έγκειται στα κράτη-μέλη να επιλέξουν τα μέτρα που θα λάβουν για την εφαρμογή τους. Οι διακηρύξεις έχουν μια απλή δομή, περιλαμβάνουν ένα προοίμιο και ένα σύνολο αρχών, χωρίς όμως τη φιλοσοφική δικαιολόγηση των αρχών αυτών που συναντάμε σε ακαδημαϊκά κείμενα της διεθνούς σχετικής βιβλιογραφίας. Ωστόσο, παρά το μη τυπικά δεσμευτικό για τα κράτη-μέλη χαρακτήρα τους, οι αρχές των διακηρύξεων, που έρχονται ύστερα από κοσμοιστορικά γεγονότα και προπαντός ύστερα

από απειλές της αξίας του ανθρώπου, γράφονται βαθιά στις καρδιές και τις συνειδήσεις των ανθρώπων, συνιστούν ηθικές επιταγές δεσμεύουν ηθικά την ανθρώπινη συμπεριφορά και αποκτούν νομικό κύρος μέσα από τα Συντάγματα και τη νομοθεσία των κρατών που τις υιοθετούν. Μ' αυτό το πνεύμα, και παρά τον ηθικό κατά βάση χαρακτήρα τους οι διακηρύξεις δεν πρέπει να υποτιμώνται. Δεν είναι τυχαίο που η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου θεωρήθηκε το σημαντικότερο πολιτισμικό γεγονός και το υψηλότερο ηθικό επίτευγμα του περασμένου αιώνα, γεφυρώνοντας κατά κάποιο τρόπο γεγονότα και αξίες και διαμόρφωσε αποφασιστικά το Διεθνές Δίκαιο.

Η πρόσφατη «Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα», που ήλθε ως ανάχωμα στη λαίλαπα της βιοτεχνολογικής επανάστασης, μετά την «Οικουμενική Διακήρυξη για το Ανθρώπινο Γονιδίωμα και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» (1997) και τη «Διεθνή Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Γενετικά Δεδομένα» (2003), και οι τρεις από τους κόλπους της Ουνέσκο, παρά τις αναπόφευκτες για ένα συναινετικό κείμενο ατέλειές της, μπορεί να αποδειχτεί καιρία για το ηθικό πρόσωπο της επιστημονικής και της τεχνολογικής προόδου. Πρόκειται για ένα κείμενο που σμιλευόταν λέξη-λέξη επί δυο τουλάχιστον χρόνια, που συντάχτηκε από επιφανείς διεθνείς ειδικούς και κοσκινίστηκε από εμπειρογνώμονες-εκπροσώπους όλων σχεδόν των χωρών του κόσμου, που δοκιμάστηκε με δημιουργική διάθεση αλλά κυρίως με κριτικό πνεύμα από φιλοσόφους, που συζητήθηκε εξαντλητικά με εκτενή αλληλογραφία και επανειλημμένες διεθνείς πολυάνθρωπες συναντήσεις και απέκτησε και ουσιαστικά την οικουμενικότητα που προεμπειρικά χαρακτήριζε το φιλοσοφικό πυρήνα του. Πρόκειται για ένα κείμενο που οπωσδήποτε σήμανε την ενηλικίωση της βιοηθικής, έδειξε τη σπουδαιότητά της για όλους τους λαούς της γης και τη συνέδεσε άρρηκτα με τα ανθρώπινα δικαιώματα που ο σεβασμός τους αποτελεί το σύγχρονο χρυσό κανόνα και τη νέα κατηγορική προσταγή. Ακόμη και αν δεν οδηγήσει παντού σε νομοθετικές ρυθμίσεις, ακόμη κι αν δεν φτουρήσει στην πράξη η εφαρμογή των αρχών που διακήρυξε, και αν δεν είναι θεμελιωμένες οι αρχές της, και αν δεν καινοτομεί σε σύγκριση με εμπνευσμένα σχετικά ακαδημαϊκά κείμενα, όμως η όλη διαδικασία και η ομοφωνία που επιτεύχθηκε έδειξε πώς μπορεί να εφαρμοσθεί στην πράξη και όχι μόνο να νοηθεί η διυποκειμενικότητα στην ηθική ως εξαντικειμενικευτική αρχή, χωρίς να χρειάζεται να καταφύγει κανείς στη Σκύλλα του δογματισμού για να αποφύγει τη Χάρυβδη της σχετικοκρατίας. Στην εποχή της λεγόμενης «παγκοσμιοποίησης», μια οικουμενική συμφωνία σε θέματα ηθικής είναι αδήριτα αναγκαία για τον εξανθρωπισμό του οικονομιστικού κινήματος. Ίσως αξίζει λοιπόν να σκιαγραφήσω πολύ συνοπτικά την ιστορία αυτού του κειμένου που είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω από την αρχή ως μέλος της Ελληνικής Επιτροπής Βιοηθικής και την τύχη να αποκτήσω αυτό το καλοκαίρι την εμπειρία των δύο σπουδαιότερων στιγμών του στην έδρα της Ουνέσκο: την ολοκλήρωση του από τη συνέλευση των διακυβερνητικών εμπειρογνομώνων και την έγκρισή του από τη Γενική Διάσκεψη.

Καίτοι υπήρχαν ήδη αρκετά σχετικά κείμενα αρχών και κώδικες δεοντολογίας (Νυρεμβέργη 1947, Ελσίνκι, 1964, Τόκυο 1975, Βενετία 1983, Χονγκ Κονγκ 1989), και κανόνες για τη βιοιατρική έρευνα σε ανθρώπινα όντα (1992)

καθώς είχε ήδη ολοκληρωθεί το φιλοδοξο πρόγραμμα που είχε ξεκινήσει το 1996 η Ουνέσκο για μια οικουμενική ηθική, και είχαν θιγεί βιοηθικά προβλήματα σε αρκετές σχετικές Χάρτες (Νίκαια, Αφρική, Αμερική, κ.λπ.), όμως η ανάγκη μιας διακήρυξης για τη βιοηθική επισημάνθηκε το 2001 στο Παρίσι σ' ένα στρογγυλό τραπέζι υπουργών της επιστήμης με θέμα «Η βιοηθική και οι διεθνείς επιπτώσεις της». Τότε απευθύνθηκε παράκληση στην Ουνέσκο να εξετάσει τη δυνατότητα ενός τέτοιου κειμένου σε συνεργασία με τις Εθνικές Επιτροπές βιοηθικής, με τις Κυβερνήσεις των κρατών-μελών (191 τον αριθμό), με Διεθνείς Οργανισμούς όπως ο Ο.Η.Ε. και με τη συνδρομή εμπειρογνομόνων από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και εκπροσώπων της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας και της Κοινωνίας των πολιτών. Έκτοτε άρχισε ένας μαραθώνιος συζητήσεων και διασκέψεων που μετά 4 χρόνια κατέληξε στη προκείμενη διακήρυξη. Τον ίδιο χρόνο (2001) η Διεθνής Επιτροπή Βιοηθικής (IBC) αποφάσισε να συμπεριλάβει το θέμα αυτό στο πρόγραμμά της και να ιδρύσει μια σχετική ομάδα εργασίας. Το Νοέμβριο του 2002 και το Μάρτιο του 2003 συζητήθηκε η προκαταρκτική έκθεση που εξέταζε το εφικτό ενός διεθνούς επίσημου κειμένου (instrument) που να χαράζει κατευθυντήριες γραμμές σε θέματα σχετικά με την επιστημονικο-τεχνολογικά ανάπτυξη στο πλαίσιο των ήδη υπαρχόντων σχετικών με το θέμα αυτό διεθνών κειμένων. Η έκθεση αυτή παρουσίαζε την πιθανή μορφή, το σκοπό και την αξία ενός τέτοιου εγγράφου του ως αφετηρίας κοινού δημόσιου διεθνούς διαλόγου.

Το αρχικό κείμενο περιλάμβανε μια σύντομη ιστορία των σχετικών με τη βιοηθική επίσημων κειμένων μετά τον Κώδικα της Νυρεμβέργης, εξέφραζε το αντι-πατερναλιστικό πνεύμα που άρχισε να επικρατεί από το 1970 με έμφαση στην αυτονομία του προσώπου και την ανάγκη ενημερωμένης συναίνεσης για κάθε ιατρική πράξη, έθιγε θέματα ισότητας και δικαιοσύνης, αναφερόταν στη χρήση της βιοτεχνολογίας στην αρχή και στο τέλος της ζωής, στην προεμφυτευτική διάγνωση, στη γονιδιακή θεραπεία, στην προληπτική ιατρική και στους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς. Άγγιζε γενικώς όλα τα θέματα που συνεπάγονται ηθικές επιλογές. Αποφασίστηκε ωστόσο ο διάλογος για τη βιοηθική να καλύπτει μόνο δύο πεδία: τις ηθικές αξίες που πρέπει να καθοδηγούν τη συμπεριφορά ατόμων και κοινοτήτων και τις ηθικές αξίες και προτεραιότητες που πρέπει να καθοδηγούν τη δημόσια πολιτική. Να εξετάζει δηλαδή βασικά βιοηθικά διλήμματα που προκύπτουν από τη σύγχρονη βιοτεχνολογία και να τονίζει την ευθύνη των κρατών για τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις. Η έκθεση αυτή που συζητήθηκε από τη Διεθνή Επιτροπή Βιοηθικής το Νοέμβριο του 2002 και το Μάιο του 2003 περιλάμβανε περισσότερα και ίσως πιο ζωτικά και καίρια ζητήματα απ' όσα τελικά συμπεριλήφθηκαν στη Διακήρυξη που περιορίστηκε σε γενικότητες. Τότε ακριβώς αποφασίστηκε το κείμενο να έχει μορφή διακήρυξης γιατί μια διακήρυξη έχει ευρύτητα, μπορεί ως μη νομικά δεσμευτικό κείμενο να επιτύχει γενική αποδοχή, ενθαρρύνει το δημόσιο διάλογο και αφήνει το δρόμο ανοιχτό στα κράτη-μέλη για συνακόλουθα πρωτόκολλα και νομοθετικές ρυθμίσεις.

Έτσι, μετά τη διακρίβωση της ανάγκης αλλά και του πραγματοποιήσιμου της εκπόνησης μιας διακήρυξης για τη βιοηθική κατά την 32η Γενική Διάσκεψη της Ουνέσκο τον Οκτώβριο του 2003, αποφασίστηκε ότι "ήταν επίκαιρο και επιθυμητό να τεθούν οικουμενικές αρχές (standards) στο πεδίο της βιοηθικής

με τον οφειλόμενο σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες, σύμφωνα με το πνεύμα του πολιτισμικού πλουραλισμού που είναι εγγενής στη βιοηθική». Παρακλήθηκε τότε και ο Γενικός Διευθυντής της Ουνέσκο να συνεχίσει την προπαρασκευαστική εργασία για μια «Διακήρυξη για τους Οικουμενικούς (universal) Κανόνες (norms) της Βιοηθικής» και να υποβάλει το τελικό προσχέδιό της στην 33η Γενική Διάσκεψη, δηλαδή εφέτος.

Η διαδικασία εκπόνησης του προσχεδίου άρχισε τον Ιανουάριο του 2004. Κατά τον πρώτο χρόνο είχε προγραμματισθεί αδρομερής σύνταξη του κειμένου και γνωμοδότηση των λοιπών φορέων. Έτσι, συντάχτηκε σε πρώτο πλάνο το κείμενο της διακήρυξης από την Διεθνή Επιτροπή Βιοηθικής, το οποίο προσπαθούσε να απαντήσει στα ερωτήματα «τί, πως και για ποιόν» σε 6 επίπεδα, και άρχισε η γραπτή γνωμοδότηση των κρατών-μελών σχετικά με την εμβέλεια και τη δομή της μελλοντικής διακήρυξης. Οργανώθηκαν επίσης περιφερειακές (Χάγη, Χαμαντάν) και τοπικές διερευνητικές συναντήσεις με αρμόδιους φορείς. Η κυριότερη όμως συζήτηση του προσχεδίου έγινε με αλληλογραφία. Πράγματι η Επιτροπή μας έλαβε το σχετικό προσχέδιο με ερωτηματολόγιο και οδηγίες και οι παρατηρήσεις μας, φιλοσοφικού κυρίως και εννοιολογικού χαρακτήρα, αποδείχτηκαν πολύ εποικοδομητικές. Η τότε επισήμανσή μου ότι το κείμενο ελάχιστα περιέχει νόρμες, που προσφέρονται εξάλλου ιδιαίτερα για κώδικες και όχι για κείμενα αρχών, συνέβαλε ίσως στην αλλαγή του τίτλου στο τελικό προσχέδιο.

Το χρονοδιάγραμμα εγκρίθηκε από το Εκτελεστικό Συμβούλιο και η εμβέλεια, η δομή και η πρώτη σκιαγραφή του προσχεδίου συζητήθηκαν σε μια έκτακτη και σε δύο τακτικές συνόδους της Διεθνούς Επιτροπής Βιοηθικής με εκπροσώπους από 70 περίπου χώρες και, με πρωτοβουλία της ειδικής για τη βιοηθική Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών, με εκπροσώπους από σχετικούς με την υγεία, την παιδεία και την ανάπτυξη διεθνείς Οργανισμούς καθώς και από τη Διεθνή Διακυβερνητική Επιτροπή Βιοηθικής (Απρίλιος-Ιούνιος 2004). Τον Ιούλιο του 2004 εκπονήθηκε από τη Διεθνή Επιτροπή Βιοηθικής ένα δεύτερο προσχέδιο. Τον Αύγουστο του 2004 κατά την ενδέκατη σύνοδο της Διεθνούς Επιτροπής Βιοηθικής, παρουσία 250 εκπροσώπων από 80 χώρες, ο πρόεδρος της Επιτροπής τόνισε το συλλογικό, διαδραστικό και προοδευτικό χαρακτήρα του κειμένου και έδωσε το λόγο σε 6 ομιλητές από διαφορετικές θρησκευτικές και πνευματικές παραδόσεις: τη βουδιστική, την καθολική/νέο-θωμιστική, την κομφουκιανή, την ινδουιστική, την ισλαμική και την ιουδαϊκή, να σχολιάσουν το κείμενο με βάση τις τρέχουσες προκλήσεις της βιοηθικής και να απαντήσουν σε συγκεκριμένες σχετικές ερωτήσεις. Ο πρόεδρος επισήμανε τις δυσκολίες επίτευξης κάποιας συμφωνίας, αλλά τόνισε ότι με ανοιχτό και ειλικρινή διάλογο θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη αλλά και να συγκερασθούν οι διαφορές των ποικίλων παραδόσεων και να βρεθεί μια κοινή γλώσσα. Η Διακήρυξη αυτή, ειπώθηκε, δεν είχε σκοπό να αναχαιτίσει την πρόοδο της επιστήμης, αλλά να παρεμποδίσει την κακή χρήση της και να αναζητήσει ηθική δικαίωση στις συνακόλουθες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Η συμφιλίωση των απόψεων στο πολυπολιτισμικό αυτό πλαίσιο δεν υπήρξε εύκολη υπόθεση. Η αρχή προπαντός της αυτονομίας έπρεπε να συνδεθεί με την έννοια της συντροφικότητας, να μετριασθεί ο αναπόφευκτα

ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας της Διακήρυξης και να τονισθεί το ενδιαφέρον για όλες τις μορφές ζωής. Να θεωρηθεί δηλαδή η βιοηθική όχι μόνο σε στενή αλλά και σε ευρεία έννοια, να αναζητηθούν κοινές αξίες και ο τίτλος να γίνει “Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική”. Κατά την τέταρτη τότε συνάντησή της η Επιτροπή προχώρησε σε αναθεώρηση και ανάπτυξη των αρχών, διακρίνοντας θεμελιώδεις, γενικές, παράγωγες και διαδικαστικές αρχές, χωρίς να προβεί σε ιεράρχησή τους. Αποφάσισε ακόμη να ορισθούν, όπου χρειάζεται, μόνο οι επιστημονικές έννοιες αλλά να αποφευχθεί ο ορισμός φιλοσοφικών και νομικών εννοιών και να τονισθεί ο ρόλος των κρατών για την προώθησή της, Το Εκτελεστικό Συμβούλιο ενέκρινε το αναθεωρημένο κείμενο.

Στα τέλη του 2004 και στις αρχές του 2005 ζητήθηκε και πάλι γραπτή γνωμοδότηση πάνω στο τρίτο προσχέδιο από εξέχοντες εμπειρογνώμονες και από όλους τους σχετικούς Οργανισμούς, οργανώσεις και εθνικές επιτροπές βιοηθικής και το κείμενο με όλα τα σχετικά στοιχεία κυκλοφόρησε στο διαδίκτυο. Συγχρόνως έγιναν πολλά σχετικά περιφερειακά και τοπικά συνέδρια (Βίλνιους, Άγκυρα, Μπουένος Άιρες, Σεούλ, Μεξικό, Τζακάρτα, Λισαβόνα και Μόσχα). Το Δεκέμβριο ανταλλάγησαν απόψεις και από τη Διυτηρεσιακή Επιτροπή Βιοηθικής των Ηνωμένων Εθνών με εκπροσώπους του ύπατου αρμοστή των ανθρώπινων δικαιωμάτων και μέλη πολλών σχετικών Οργανισμών. Τον Ιανουάριο ακολούθησε και δημοσιοποιήθηκε ένα τέταρτο προσχέδιο προς θεώρηση από τις δύο αρμόδιες διεθνείς επιτροπές σε τρεις νέες συνόδους στις οποίες συμμετείχαν 200 μέλη από 70 χώρες. Διαπιστώθηκε ότι επρόκειτο για ένα κείμενο υψηλής ποιότητας που αποτελούσε τη βάση για περαιτέρω κυβερνητικές διαπραγματεύσεις. Και το Φεβρουάριο στάλθηκε το κείμενο στα κράτη-μέλη για να προετοιμαστούν για το έργο των διακυβερνητικών συναντήσεων των εμπειρογνομών.

Οι συναντήσεις αυτές έγιναν τον Απρίλιο και τον Ιούνιο του 2005 -- με μια ακόμη ανεπίσημη το Μάιο και κάποιες άλλες ειδικές-- τα πορίσματα των οποίων ανακοινώθηκαν στα κράτη-μέλη. Στην πρώτη διακυβερνητική συνάντηση υιοθετήθηκαν οι συστάσεις και οι διορθώσεις στο κείμενο που έγιναν κατά τις διεθνείς διαπραγματεύσεις. Στη δεύτερη, τελευταία και πιο σημαντική διακυβερνητική συνάντηση στα τέλη του περασμένου Ιουνίου με πάνω από 300 εκπροσώπους 90 κρατών-μελών στην οποία και εκπροσώπησα την Ελληνική Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, εργαστήκαμε επί πέντε ημέρες πρωί και απόγευμα ως αργά το βράδυ με πολύ επικοινωνιακές επεμβάσεις στο προκαταρκτικό κείμενο. Έτσι, με βάση ένα ειλικρινή, ισότιμο και ελεύθερο διάλογο με κατανόηση για τα αιτήματα των αναπτυσσόμενων χωρών και με πνεύμα απόλυτης διαφάνειας επιτεύχθηκε αργά τη νύχτα μια “επικαλύπτουσα συναίνεση” (overlapping consensus), όπως θα έλεγε και ο Rawls ανάμεσα κυρίως στις ανεπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες χώρες, στην Ανατολή και τη Δύση, στο Βορρά και το Νότο.

Στον τίτλο της Διακήρυξης προστέθηκαν τελικά και τα ανθρώπινα δικαιώματα γιατί, όπως έχει ειπωθεί, τα ανθρώπινα δικαιώματα βρίσκονται στην καρδιά της Ουνέσκο από την ίδρυσή της, όπως προκύπτει και από το πρώτο άρθρο του Συντάγματός της που υιοθετήθηκε στο Λονδίνο στις 16 Νοεμβρίου του 1945. Έκτοτε τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν προτεραιότητα σε όλες τις

δραστηριότητες της, ιδιαίτερα στον τομέα των Κοινωνικών Επιστημών και των Επιστημών του ανθρώπου γιατί οι επιστήμονες δεν φαίνεται να τα παίρνουν πάντοτε αρκετά στα σοβαρά. Και όταν τα παίρνουν στο επιστημονικό έργο τους, συνήθως δεν ενδιαφέρονται για την προώθησή τους. Αυτό που θέλει να ανηχαιτίσει η Ουνέσκο είναι να καταφεύγουν οι επιστήμονες στο γυάλινο πύργο τους ή να λειτουργούν με βάση τον ωφελιμιστικό πατερναλισμό. Όπως υποστήριζε ο αναπληρωτής γενικός Διευθυντής, έπρεπε να γίνει σαφές ότι οι επιστήμες του ανθρώπου δεν αποτελούν κτήμα αυτών που ζουν από αυτές, και ούτε τα δικαιώματα ανήκουν μόνο σ' αυτούς που τα διακηρύσσουν. Πρέπει να σκεφτόμαστε την επιστήμη με όρους πράξης για το καλό όλων. Για τούτο πρέπει σε κάθε πρόγραμμα και σε κάθε δραστηριότητα να επισημαίνεται η ανάγκη του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Εξάλλου, πολλά άρθρα της πρόσφατης Διακήρυξης συμπίπτουν κατά το περιεχόμενο με άρθρα της Διακήρυξης των ανθρώπινων δικαιωμάτων (λ.χ. σχετικά με την αυτονομία τα άρθρα 3, 12 και 18, με την αγαθοεργία τα άρθρα 8 και 25, με τη μη κακοποίηση το άρθρο 5 και με τη δικαιοσύνη 1, 2 και 7). Το τελικό αυτό προσχέδιο εγκρίθηκε ομόφωνα κατά τη διάρκεια της 33ης Γενικής Διάσκεψης της Ουνέσκο στις 10 Οκτωβρίου και ψηφίστηκε από την Ολομέλεια της Γενικής Διάσκεψης πριν μια εβδομάτα (12 Οκτωβρίου).

Η σύντομη αυτή επισκόπηση της ιστορίας του προσχεδίου της Διακήρυξης δείχνει, ελπίζω, ότι η Διακήρυξη αυτή από την ανταπόκριση που βρήκε σε όλη την ανθρωπότητα έρχεται να καλύψει μια πραγματική ανάγκη, όπως προκύπτει και από τα σχετικά με τη βιοηθική παγκόσμια συνέδρια στη Νότιο Αμερική και την Αφρική, εκφράζει κατά το μέτρο του δυνατού την παγκόσμια κοινότητα, μπορεί να σηματοδοτήσει κάποιες αναγκαίες νομοθετικές ρυθμίσεις και κυρίως μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για πιο συστηματική δουλειά κυρίως πάνω στη μεθοδολογία της βιοηθικής. Όπως τόνισε ο Γενικός Διευθυντής, είχε εξαιρετική σημασία να παραχθεί ένα κείμενο για πρακτική χρήση που θα καθοδηγήσει τα κράτη να ρυθμίσουν τη νομοθεσία τους και να χαράξουν την πολιτική που θα εφαρμόζεται από πρόσωπα, ομάδες και θεσμούς σε σχέση με τη βιοηθική, να ανοίξουν ένα παγκόσμιο διάλογο σε βιοηθικά θέματα και να προωθήσουν την κοινή γνώση της επιστήμης και της τεχνολογίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι αμέσως μετά την έγκριση του προσχεδίου της Διακήρυξης συναντήθηκαν τον περασμένο Ιούλιο επιστήμονες απ' όλο τον κόσμο στο Ντακάρ σε συνέδριο με θέμα "Οι πρώτες ημέρες της βιοηθικής", δηλαδή η βιοηθική μετά τη Διακήρυξη των αρχών της..

Πρόκειται, όπως ήδη είπαμε, για ένα κείμενο αρχών και όχι τελικά κανόνων (norms), όπως είχε αρχικά σχεδιασθεί. Οι νόρμες κυρίως αποτελούν κανόνες ηθικής συμπεριφοράς, αλλά οι αρχές εκφράζουν εξαιρετικά υψηλής αξίας απόψεις για το ευ ζην και από τις αρχές πρέι να συγκροτούνται σ' ένα δεύτερο στάδιο οι κανόνες. Μερικές από τις αρχές που βρίσκουμε εδώ είναι παλαιές, όπως η αρχή της αγαθοποιίας και της μη κακοποίησης (το «ωφελείν και μη βλάπτειν» καθώς και η μυστικότητα που διαβάζουμε στον Όρκο του Ιπποκράτη, άλλες είναι νεότερες, όπως η αρχή της αυτονομίας και της δικαιοσύνης που βρίσκουμε μαζί με την αρχή της αγαθοποιίας στους Tom Beauchamp και James Childress (*Principles of Biomedical Ethics*, 1979/1994) και άλλες σύγχρονες, όπως οι αρχές της αξιοπρέπειας, της ακεραιότητας και του ευάλωτου που μας έδωσε πιο πρόσφατα ο Peter Kemp

(*Bioethics and Biolaw* II,2000). Και είναι γνωστή η κριτική που έγινε στη θεμελίωση της βιοηθικής μόνο σε αρχές (principlism) όταν μάλιστα από μερικούς αμφισβητείται η συμβατότητα μεταξύ αυτονομίας (αμερικανικό μοντέλο) και αξιοπρέπειας (ευρωπαϊκό). Αλλά αυτά είναι φιλοσοφικά προβλήματα σχετικά με ακαδημαϊκά κείμενα και θεωρίες που δεν θα μας απασχολήσουν εδώ και οπωσδήποτε θα ξανασυζητηθούν μετά τη Διακήρυξη..

Ας δούμε λοιπόν σύντομα τί περιλαμβάνει η πρόσφατη Διακήρυξη, ποιές αρχές έρχεται να διακηρύξει, ποια προβλήματα να αντιμετωπίσει και τι κατευθυντήριες γραμμές να χαράξει για τη σωστή αξιοποίησή της. Η Διακήρυξη ξεκινά κατά τα ειωθότα από ένα προοίμιο που περιλαμβάνει όλα σχεδόν τα παλαιότερα σχετικά επίσημα κείμενα αλλά εδώ σε αρκετά έκταση και το σκεπτικό για την κατά κάποιο τρόπο δικαίωση του όλου εγχειρήματος. Το σκεπτικό της Γενικής Διάσκεψης έχει ως αφετηρία του “την επίγνωση της μοναδικής ικανότητας των ανθρώπινων όντων να στοχάζονται την ύπαρξή τους και το περιβάλλον τους, να διακρίνουν την αδικία και να αποφεύγουν τον κίνδυνο, να αναλαμβάνουν ευθύνες, να επιζητούν τη συνεργασία και να παρουσιάζουν την ηθική αίσθηση που εκφράζει ηθικές αρχές”. Πιστεύει ότι “οι ραγδαίες εξελίξεις στην επιστήμη και την τεχνολογία όλο και περισσότερο επηρεάζουν την κατανόηση της ζωής και την ίδια τη ζωή, με αποτέλεσμα μια παγκόσμια αντίδραση στις ηθικές επιπτώσεις αυτών των εξελίξεων” Αναγνωρίζει ότι “τα ηθικά προβλήματα που προκαλούνται από την πρόοδο αυτή πρέπει να εξετασθούν με τον οφειλόμενο σεβασμό στην αξιοπρέπεια του ανθρώπινου προσώπου και με καθολικό σεβασμό και τήρηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών”. Αποφασίζει συνεπώς ότι “είναι αναγαιό και καίριο για τη διεθνή κοινότητα να διατυπώσει οικουμενικές αρχές που θα θεμελιώσουν την απάντηση της ανθρωπότητας στα αλληπάλληλα διλήμματα και τις διαμάχες που η επιστήμη και η τεχνολογία δημιουργούν για την ανθρωπότητα και το περιβάλλον”. Εκτιμά ότι ο ρόλος της Ουνέσκο είναι “να καθορίσει οικουμενικές αρχές, βασισμένες σε κοινές ηθικές αξίες, καθοδηγητικές της επιστημονικής και τεχνολογικής εξέλιξης που θα την κάνουν ικανή να αναγνωρίσει τις προκλήσεις που αναδύονται στην επιστήμη και την τεχνολογία, λαμβάνοντας υπ’ όψη της την ευθύνη της παρούσας γενεάς έναντι των μελλοντικών και το ότι τα βιοηθικά ζητήματα, που αναγκαστικά έχουν διεθνή διάσταση, πρέπει να αντιμετωπίζονται ως όλον και σύμφωνα με τις αρχές των προηγούμενων σχετικών δικηρύξεων και όχι μόνο στο παρόν πλαίσιο αλλά και σε αυτό των μελλοντικών εξελίξεων. Ιδιαίτερη σημασία δίνει η Γενική Διάσκεψη στο ότι η υγεία δεν εξαρτάται μόνο από την επιστημονικο-τεχνολογική ανάπτυξη αλλά και ψυχολογικο-κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες, ότι η ταυτότητα του προσώπου έχει βιολογικές, κοινωνικές, ψυχολογικές, πολιτισμικές και πνευματικές διαστάσεις. Είναι συνεπώς πεπεισμένη ότι η ηθική ευαισθησία και ο ηθικός στοχασμός πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της επιστημονικο-τεχνολογικής ανάπτυξης και ότι η βιοηθική πρέπει να παίζει κυριαρχικό ρόλο στις επιλογές που πρέπει να γίνουν σε ζητήματα που προκύπτουν από τις εξελίξεις αυτές. Η σχετική πρόοδος πρέπει να συμβάλει στη δικαιοσύνη, την ισοτιμία και το συμφέρον της ανθρωπότητας. Τονίζοντας, τέλος, ότι υπάρχει ανάγκη ενίσχυσης της διεθνούς συνεργασίας στο πεδίο της βιοηθικής με ιδιαίτερη μέριμνα για τις αναπτυσσόμενες χώρες και τους ευάλωτους πληθυσμούς

ώστε όλοι οι άνθρωποι χωρίς διακρίσεις να ωφεληθούν από τα ίδια υψηλά ηθικά κριτήρια στην ιατρική και στην έρευνα των επιστημών της ζωής, «διακηρύσσει τις εξής αρχές και υιοθετεί την παρούσα Διακήρυξη».

Η Διακήρυξη αποτελείται από 5 μέρη. Γενικούς όρους (1-2), Αρχές (3-17), Εφαρμογές των αρχών (18-21), Προώθηση της Διακήρυξης (22-25) και Τελικούς όρους (26-28). Οι γενικοί όροι της Διακήρυξης καθορίζουν τη σφαίρα και τους σκοπούς της, δίνοντας απαντήσεις τάρα πια μόνο στα ερωτήματα “τί και για ποιον”. Διαβάζουμε στο πρώτο έρθρο .“Η Διακήρυξη αυτή ασχολείται με ηθικά ζητήματα σχετικά με την ιατρική, τις επιστήμες της ζωής και τις συναφείς τεχνολογίες, όπως αυτές εφαρμόζονται στα αμθρώπινα όντα, λαμβάνοντας υπ’ όψη τις κοινωνικές, νομικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις τους (1α). Η Διακήρυξη απευθύνεται στα κράτη. Στο βαθμό που έχουν αρμοδιότητα και σχέση, παρέχει επίσης καθοδήγηση σε αποφάσεις ή πρακτικές ατόμων, ομάδων, κοινοτήτων, θεσμών και σωματείων δημόσιων και ιδιωτικών (1β) Οι σκοποί της είναι: I) Να δώσει ένα οικουμενικό πλαίσιο αρχών και διαδικασιών που θα οδηγήσουν τα κράτη στη διατύπωση της νομοθεσίας τους, στην πολιτική τους ή σε άλλα επίσημα έγγραφα στο πεδίο της βιοηθικής. Και το ίδιο ισχύει για άτομα και ομάδες (II). Να προωθήσει το σεβασμό για ανθρώπινη αξιοπρέπεια διασφαλίζοντας το σεβασμό για τη ζωή των ανθρώπινων όντων (III), να αναγνωρίζει τη σημασία της ελευθερίας της επιστημονικής έρευνας στο πλαίσιο των ηθικών αρχών που τίθενται σ’ αυτή τη Διακήρυξη (IV), να προωθεί το διεπιστημονικό και πλουραλιστικό διάλογο (V), την ιατρική κα επιστημονικο-τεχνολογική γνώση και τη συνακόλουθη ωφέλεια για όλους (VI), το συμφέρον της παρούσας και των μελλοντικών γενεών (VII), και να υπογραμμίζει τη σημασία της βιοποικιλότητας και την ανάγκη της διατήρησής της (VII).

Και ερχόμαστε στις αρχές μερικές από τις οποίες είναι, όπως είπαμε, καθιερωμένες και τίθενται εδώ-- όπως σε όλες τις διακηρύξεις--, αξιωματικά.. Πρόκειται για 16 αρχές, ίσως όχι όλες βασικές ηθικές αρχές με την αυστηρή έννοια αλλά παράγωγες και διαδικαστικές, πρακτικές περισσότερο αλλά και κανόνες. Εισαγωγικά στις αρχές επισημαίνεται: “Στη σφαίρα της Διακήρυξης αυτής κατά τη λήψη αποφάσεων και την εκτέλεση πρακτικών από αυτούς στους οποίους αυτή απευθύνεται πρέπει να είναι σεβαστές οι ακόλουθες αρχές:1) Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα, με προτεραιότητα το συμφέρον του ατόμου έναντι μόνου του συμφ’ροντος της κοινωνίας (άρθρο 3)) . 2) Η αρχή της αγαθοποιίας: μεγιστοποίηση της ωφέλειας και ελαχιστοποίηση της βλάβης (4). 3) Η αρχή της αυτονομίας και της ατομικής ευθύνης και η προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων όσων δεν είναι σε θέση να την ασκήσουν (5). Η ενημερωμένη συναίνεση κατά τη θεραπευτική ή την ερευνητική διαδικασία, με δυνατότητα ανάκλησής της χωρίς συνέπειες και λήψη ειδικών μέτρων για την προστασία των προσώπων που αδυνατούν να συναινέσουν και πρέπει να αντιμετωπίζονται σύμφωνα με τους νόμους κάθε χώρας και με κριτήριο την προστασία και το συμφέρον τους (6-7). 6). Ο σεβασμός για το ευάλωτο του ανθρώπου και για την ακεραιότητά του. Πρόκειται για δύο ευδιάκριτες αρχές που αναφέρονται γενικά στην ανθρώπινη κατάσταση και στην όλη ιστορία, βιογραφία και πεπιοθήσεις του ανθρώπου και όχι μόνο, όπως εδώ σε ομάδες και άτομα ιδιαίτερα ευάλωτα. Οι αρχές αυτές βρήκαν μια θέση στη

Διακήρυξη και με δική μου εισήγηση (8). 7) Ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής και ο εμπιστευτικός χαρακτήρας των προσωπικών τους δεδομένων, δηλαδή η αρχή της εχεμύθειας, το γνωστό από τον Όρκο του Ιπποκράτη ιατρικό απόρρητο (9). 8) Ισότητα, δικαιοσύνη και ευθυδικία (equity). Σεβασμός δηλαδή στη θεμελιώδη ισότητα όλων των ανθρώπων σε αξιοπρέπεια και δικαιώματα και η δίκαιη μεταχείρισή τους (10). Δεν συζητείται εδώ η διανεμητική δικαιοσύνη σημαντική σε αρκετές ιατρικές πρακτικές, όπως οι μεταμοσχεύσεις. Συναφής με τις αρχές αυτές είναι και 9) η αρχή της μη διάκρισης και του μη στιγματισμού ατόμων ή ομάδων για οποιονδήποτε λόγο με παραβίαση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων (11). 10). Ο σεβασμός της πολιτισμικής ποικιλίας και του πλουραλισμού, όταν η εκτίμησή τους δεν συνιστά παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων και δεν συγκρούεται με άλλες αρχές της Διακήρυξης (12). 11) Η αδελφσύνη ανάμεσα στους ανθρώπους και η διεθνής συνεργασία (13). 12). Η κοινωνική ευθύνη και υγεία . Η προώθηση της υγείας και της κοινωνικής ανάπτυξης αποτελεί κεντρικό σκοπό των κυβερνήσεων με τη θεώρηση της υγείας ως θεμελιώδους δικαιώματος κάθε ανθρώπου ανεξάρτητα από θρησκεία, φυλή, κ.λπ. Πρόσβαση σε ποιοτική φροντίδα για την υγεία και γενική βελτίωση της ζωής και της παιδείας ανεξαιρέτως όλων των ανθρώπων(14). 13). Η συμμετοχή όλης της διεθνούς κοινότητας στα οφέλη που προκύπτουν από την επιστημονική έρευνα και τις εφαρμογές της, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, χωρίς αυτά να αποτελούν δέλεαρ για συμμετοχή στην έρευνα. 14). Η προστασία των μελλοντικών γενεών, ιδιαίτερα της γενετικής τους ιδιοσυστασίας (16) και 15). Η προστασία του περιβάλλοντος, της βιόσφαιρας και της βιοποικιλότητας, με εκτίμηση της συνάφειας των ανθρώπινων όντων με άλλες μορφές ζωής, τη σωστή χρήση των βιολογικών και γενετικών πόρων, με σεβασμό της παραδοσιακής γνώσης και έμφαση στο ρόλο των ανθρώπων για την προστασία τους (17).

Αυτές πολύ περιληπτικά είναι οι αρχές στις οποίες κατάληξε στα 17 πρώτα άρθρα της η Διακήρυξη με κάπως χαλαρή διατύπωση ύστερα από δίχρονη δοκιμασία, που καλύπτουν μεγάλο μέρος, καίτοι όχι όλο το πεδίο της βιοηθικής—λείπουν οι γκρίζες ζώνες, ζητήματα δηλαδή ζωής και θανάτου-- σε ευρεία μάλιστα και ... όχι αποκλειστικά ανθρωποκεντρική, έννοια. Στα υπόλοιπα 11 από τα 28 άρθρα της Διακήρυξης γίνεται λόγος για εφαρμογή των αρχών στη λήψη αποφάσεων με καλώς εννοούμενο επαγγελματισμό, με διαφάνεια, εντιμότητα και ακεραιότητα, συνιστάται η περιοδική αναθεώρηση των βιοηθικών ζητημάτων και ο συνεχής παγκόσμιος διάλογος, η συγκρότηση επιτροπών βιοηθικής, η ενίσχυση της βιοηθικής παιδείας και η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, η εκτίμηση των κινδύνων από τις ραγδαίες εξελίξεις της βιοτεχνολογίας και η δεοντολογία διαφόρων πρακτικών κατά τη διεξαγωγή της επιστημονικής έρευνας σε πολυεθνικό επίπεδο. Διευκρινίζεται ο ρόλος των κρατών για την προώθηση της Διακήρυξης σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των ανθρώπινων δικαιωμάτων με την παιδεία, την πληροφόρηση, τη διεθνή συνεργασία και τη συνεχή συμπαράσταση των διεθνών σχετικών επιτροπών. Τονίζεται η αλληλεξάρτηση και η συμπληρωματικότητα των αρχών και η περίσκεψη και η νομιμότητα με την οποία πρέπει να αντιμετωπίζεται ενδεχόμενος περιορισμός της εφαρμογής τους για εξαιρετικά σοβαρούς λόγους λ.χ. για τη δημόσια

ασφάλεια. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι κατά το ακροτελεύτιο άρθρο της Διακήρυξης «Τίποτα σ' αυτή τη Διακήρυξη δεν μπορεί να ερμηνευτεί σαν να συνεπάγεται για κάθε κράτος, ομάδα ή πρόσωπο οποιαδήποτε απαίτηση να αναλάβει δραστηριότητα ή να εκτελέσει πράξη αντίθετη στα ανθρώπινα δικαιώματα, στις ελευθερίες και στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια (28).

Στη Διακήρυξη αυτή, παράλληλα με τα πολύ ευνοϊκά σχόλια ασκήθηκε αμέσως και έντονη κριτική και μάλιστα σε δημοσιεύματα που προέρχονται από αναπτυσσόμενες χώρες των οποίων τα αιτήματα λήφθηκαν σοβαρά υπόψη κατά τις διακυβερνητικές συναντήσεις (Developing World Quarterly). Της καταλόγισαν ότι πάσχει εννοιολογικά, κι αυτό είναι αλήθεια, ότι δεν ορίζει τους όρους και τις αρχές της, αυτό έγινε εντελώς συνειδητά, ότι δεν καινοτομεί σε καίρια θέματα, κ.λπ. κ.λπ. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικός ο τίτλος άρθρου από την Αγγλία με τίτλο «nothing to declare». Το κείμενο της Διακήρυξης κρίνεται στα ειδικά αυτά περιοδικά αυτά ως ακαδημαϊκό κείμενο, κι αυτό είναι άδικο. Γιατί πρόκειται για κείμενο συναινετικό ειδικών και εκπροσώπων από διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις, με διαφορετικά προβλήματα και διλήμματα και προπαντός με διαφορετικά σε κάποιες χώρες μέσα επίλυσής τους. Αυτό βέβαια δεν μειώνει την οικουμενικότητα της βιοηθικής που η εμβέλειά της εκτείνεται όπου υπάρχουν άνθρωποι και μάλιστα άνθρωποι που υποφέρουν. Γιατί ο πόνος είναι η πιο κοινή μοίρα της ανθρωπότητας. Το κείμενο οπωσδήποτε δεν είναι τέλειο. Έχει πολλά κενά και αρκετές ασάφειες και επαναλήψεις. Είναι, όμως, όπως είπα και στην τελευταία συνάντηση στην Ουνέσκο, το καλύτερο δυνατό συμβιβαστικό κείμενο που κατόρθωσε να επιτύχει κάποια ομοφωνία, αναγκαία για τη λειτουργία της βιοηθικής. Και οπωσδήποτε δεν είναι σωστό να αντιμετωπίζεται με εντελώς ακαδημαϊκά κριτήρια όσον αφορά το θεωρητικό μέρος του με δεδομένη την αγεφύρωτη συνήθως φιλοσοφική πολυφωνία.

Όταν πριν από 25 χρόνια άρχισα να ασχολούμαι με τη φιλοσοφία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, γρήγορα συνειδητοποίησα ότι το κείμενο της Διακήρυξης τους, που άλλαξε θεωρητικά τουλάχιστον, τη μοίρα του ανθρώπου μετά την εκμηδένισή του από τον όλεθρο του Ναζισμού, τα ολοκαυτώματα και τις γενοκτονίες έπασχε εννοιολογικά. Η ανεπάρκεια της φιλοσοφικής θεμελίωσης των αρχών, των κανόνων και αξιών του και ο αξιωματικός χαρακτήρας του είχε ήδη επισημανθεί από μεγάλο μέρος και της καταρχήν θετικής φιλοσοφικής βιβλιογραφίας, που επιδόθηκε στη συμπλήρωση αυτών των κενών. Όταν όμως άρχισα να παρεισφρώ στα παρασκήνια της κοσμοιστορικής Διακήρυξης και στις ατέρμονες συζητήσεις που γίνονταν κατά τις παραμονές της, όταν διάβασα τις απόψεις του ΜακΚίον, του Μαριταίν και άλλων ότι αν επέμεναν να συμφωνήσουν φιλοσοφικά σε αιτήματα θεωρητικής δικαίωσης με δεδομένο το φιλοσοφικό, θρησκευτικό, ιδεολογικό και πολιτισμικό πλουραλισμό των ειδικών που την επεξεργάστηκαν και των εκπροσώπων των χωρών που την ενέκριναν, ή Διακήρυξη δεν θα γινόταν ποτέ, εξήγησα τις αναπόφευκτες φιλοσοφικές αδυναμίες του. Η φιλοσοφία εκεί δεν έπρεπε να λειτουργήσει μόνο προμηθεικά αλλά κυρίως επιμηθεικά, όπως και έγινε, όπως δείχνει η πλούσια βιβλιογραφία. Η εμπειρία αυτή με βοήθησε να φανώ κι εγώ κάπως επιεικής για τις εννοιολογικές ανεπάρκειες του κειμένου στις δυο συναντήσεις που είχα την ευκαιρία αλλά και

την τιμή να συμμετάσχω αρκετά ενεργώς όταν τη νύχτα της πέμπτης ημέρας κατά την τελευταία συνάντηση εγκρίναμε το κείμενο. Γιατί μια παγκόσμια συμφωνία στα βασικά τουλάχιστον θέματα αποτελούσε αδήριτη ανάγκη, όταν άλλες χώρες είναι πιο εφεκτικές σε γενετικές παρεμβάσεις και άλλες σε αθέμιτες και επικίνδυνες για την ανθρωπότητα κακές χρήσεις της επιστημονικο-τεχνολογικής εξέλιξης. Η Διακήρυξη αυτή πρέπει οπωσδήποτε να διαβαστεί μαζί με την «Οικουμενική Διακήρυξη για το ανθρώπινο γονιδίωμα και τα ανθρώπινα δικαιώματα» και με τη «Διεθνή Διακήρυξη για τα ανθρώπινα γενετικά δεδομένα» και προπαντός μαζί με τη νομικά δεσμευτική Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη «Βιοιατρική και τα ανθρώπινα δικαιώματα», τη γνωστή ως «Σύμβαση του Οβιέδο». Όλα τα κείμενα αυτά προσφέρουν στέρεες ασφαλιστικές δικλείδες για να αποβεί η πρόοδος των βιοιατρικών επιστημών και της βιοτεχνολογίας ευεργετική για την ανθρωπότητα. Και η Διακήρυξη αυτή πρέπει να χαιρετισθεί θετικά ως βάση για περαιτέρω διεθνείς πρωτοβουλίες σωστή βιοηθική παιδεία και δημιουργικό και κριτικό φιλοσοφικό στοχασμό.

Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου